

ERRELIJIONEAREN ETSIAK INTXAUSPEREN LIBÜRÜAN

Atharratze, 2003-IX-25

Txomin Peillen

Intxauspe kalonjeak düala ehüneta berrogeita hamabi urte Zuberoko Eüskaraz elizako libürü bat agerarazi züan. Libürü horrek hamar bat agerraldi eza-gütü zütian hala nola 1851, 1866.an, 1893, 1901, 1921, 1946. urteetan. Üskara plainian eginik libürü hori lehenaldian *Uskaldunaren guthunac* izenarekin agertü zen, gero *Uskaldunaren guthuna*. Izenaz kanpo barnekoa ere kanbiatü zen eta hemeretzigarren mente azkenean kapitülü berri bat sarthü.

Ezpeiniz norbait Fedeko zerez mintzatzeko eliza libürü hortako latin eta üskarazko otoitzak ez deitziet aipatüko, bena bai politikarekin hanitx lotürük diren kapitülüak *Errelijionaren Etsaiez*; ordüko pentsamentüa eta propaganda entelega dezagün.

Erabili düdan 1866.eko libürüa Napoleon III. aren denboran idatzi züan eta ordüan Elizak, lehenagoko etsaiak bazter ützirik ez zükian bi etsai handi süberte baizik protestanta edo higanaut eta mahometanoa edo türka.

Hantik 27 urteko libürüan, errepublika berriaren denboran eta laikotarzüna sortzen delarik, *Uskaldünaren guthuna* delakoak badü etsai berri bat Framazona edo Hargin Beltza.

Egiaren erraiteko mente hartan Intxausperen argüdiatze ber berak erabili ziren Frantzia osoan bena libürü horren abioa da nola jente oroek konprenitzeko gisan eüskara aski honean ezkiribatzen. Usatzen da erraitea XVIII mentea *Argien mentea* izan zela, erran niro Eüskal Herrian XIX. rena *ülünpearen mentea* zela, geroago ikusiko dütügün arrazoen gatik.

LEHENAGOKO etsaiak

Intxauspe, historiaren gainti elizaren lehenago hürrüneko etsaiak aipatzen deizkü zeren harentako errelijioea Erromako katolikotarzüna beitzen. Irakur dezadan. Hona zer dioen Intxauspek:

Paganoak

«Jesus Kristek erran züan haren dotrina eta haren dizipüliak izanen zirela ifernüaz eta gaiztoez thai gabe persegitürrik, bena goithürrik ez seküla» (op.cit. 1866, 67.or.).

Gure kalonjearentako ifernüa prefosta paganoak ziren eta dio:

«Hastean Erromako enperadorak probintzia guzietako gobernadoreak jün-tatürrik nahi ükhen züan errelijione berri hura odolean itho» (op.cit, 1866, 67.o.).

Eztü erraiten bixtan da, Karlo Magnok konbertitü nahi ez ziren paganoak milaka hil zütiala eta espainolek Ameriketan ber lana egin züela eta apeza denez ez dü düdatzen kiristitarzüna eta katolikotarzüna direla mündüko egia bakotxak eta egiaren bidetik zirelakotz irabazi züela .Hau irakurten dügü.

«Azkenekoz erregeak eta enperadoreak berak kiristitü ziren eta bakearen alde hortarik gozatzen hasi zen Eliza bena etzen etsai gabe baratü» (op.cit. 1866, 67.or.).

Heretikoak

Lehenagoko bigarren etsai tanda: heretiko zaharrak. Egia hain argi balitz eta Jinkoa hortan poteretsu, kiristi süberte bat baizik etzen izanen bena deprüa Jinkoari nausitzen zaio hona zer irakurten dügün.

«Lehen gerla hortan ifernüa(paganoak) goithürrik beste gisaz abiatü zen errelijionearen atakatzera eta arimer ogen egitera. Jesu Kristek erakatsi egien gezürtatzez, thürbüstez eta nahastez eta ofizio hortako orai artio bethi ediren dü Mündüan izpiritü ürgüillütsü eta arima galdü franko. Gaistoenak Elizatik Khiristien beren artetik elkhi dira, Arius, Euticles, Nestorius, Pelage, Photius, Lüther thema gaisto edo heresia handiena aitak oro kiristi ziren» (op.cit. 68.or.).

Intxauspek ezteikü erraiten heresia zahar gehienak Erroman odolean ito zituela eta berak dion „denboarren indarrez“ zirela galdu. Sekta edo heresia horietzaz hona zer zion:

«Igaran dira alkarren ondozka eliza ama saintaganik separatü ziren kasta malerus hurak. Eihartü dira eta errhaustü denborareki adar bat zühainetik muz-tü denean, hiltzen, eihartzen eta txüstazen den bezala».

Intxauspek ez deikü historilari eta sabant lan bat emaiten bestelan behar lüke aitortü errelisioe güziak sekta direla ezen sekta erran nahi dü moztü eta berhexi dena: hala da kiristarzüna judaismotik sektatüa eta jüdaismoa Sumer eta Mesopotamiakotik berhexia.

Intxausperen denborako etsaiak:**Higanautak edo protestantak**

Berak hola deitzen dütü eta heer бүрүз irakurten dügü.

«Lütheren kasta da orano bizi dena, protestantak edo higanautak oro deitzen dira, nahi bada beren artean mila sinheste süertetan berhezirik diren».

Intxauspe beno hobeki mintzatzen ote gira? Eztü aspaldi Tolosako uni-bertsitateko irakasle bat G. Lorcaz mintzo zenak, «les sectes protestantes» erran züan? Ihardoki nion katolikoak bezain beste erreljione eta eliza zirela.

Lehen püntüan erraiten deikü.

«Lüther komentütik elkhi eta erlijiosa batekin ezkuntü zela» (aip.lib. 1866 eko argitalpenean 68.or.).

Ez ote züan ontsa egin bekatüen bizitzeko partez eta ordüko Elizaren nahaskerien sendotzeko ez ote zen hobe lehen kiristiek egiten züen bezala apezak ezkun zitean. Nola nahi ahazten düalarik denbora heetan Aita Saintü batego edo beste andreak eta haurrak bazütiela eta bat ere bere askaziekien zirrikokan ibili zela. Egiten düan protestantaren potret itsusia beltzatzenago dü.

Bena gure ziberotar kalonjeari ez zaio beltzate hori aski eta beste zerbait gainetik jaunsten dio fraide, serorek eta apezek ezkontzearen libertatea galtatzea itsuskeria bat bezala ikusten beitä.

Bigerren püntüan Lütheren zikintzeko: «Ardoa eta aipairü honak maite zütian» (op.cit. 1866 69.or.).

Arauz Intxauspek ez züan denbora hartako historia ezagützen eta zer plazerak baziren komentütik joan gabe. Jura mendietan bazen komentu bat «*Baume les Moines*» izenekoa eta protestanten denboran sekülako bestak egiten beitzütien barnen «*Baume les messieurs*» «izena hartü züan eta orano ere badü».

Hirurgarren püntüan ezkiribatzen dü Lütherrez oraiko katoliko gehienek pratikatzen düena:

«(Lütherek dio) etzüala behar gizonak naturari bortxariek egin: barur, bijili, penitentzia eta kofesionerik ez» (op.cit. 1866, 68.or.):

Laurgerren püntüan Intxauspe kexatzen da Lutherek Mariaren birjinitar-züna ükatzen düalako.

Bosgerren püntüan, Lüther beitiu ez tirela saintiak ez ohoratü ez eta othoiztü behar idolatria beita Intxauspe kexü.

Seigerrena «korpitz Saintien ez zela Jesus Krist present» (op.cit. 1866, 69.or.).

Gero kontatzen deikü kalonjeak nola protestantak Zuberoatik galarazi ziren eta argi da hortakoz konbertitzeko armak erabili zütiela. Ondotik kontatzen deikün bezala historia lüze, jakingarria:

«Erregina joanak nahi ükhen züan Uskal Herria ere higanauterazi, bena ez balaküz, ez bortxaz, ez pheredikariez, ez armadez etzüan erreusitü ahal ükhen egiazko fedearen üskaldüner ützaraztera». Herots egin züan denbora haietan Pierre Arnaud Maitia Maulekoaren egitate korajusak. Margarita de Valois Erregina joanaren amak, Oloruko apezküpü sarrerazi züan Gérard Roussel, higanautü zen apez gaisto bat.

Malerus harek Biarno oro phozoatü züan bere dotrinaz, eta uste züan etzüala ephantxü haboro ükhenen Uskal Herriaren higanautzeko. Bera üdüri fraide arnegat bat igorri züan Maulerat errelijione berriaren pheredikatzera, bena üskaldünek gaiztürrik lasterkatü züen astongainen miserable hurra eta bere apezküpüagat ohiltü, konfusionez betherik. Koleratü zen Roussel eta brehala bera abiatü Maulerat ustez haren ikhustek ikharatüren zütian üskaldünak eta etzüen ausartüko haren autoritateari bühürtzera, erreginaz bermatürrik zelakoz.

Heltü zenean hiriala erran zeion M. Maitiak ützüel zedin jin bidetik; ezpeitziren üskaldünak aski büriü galdü Jesu Kristen denboratik honat mündü güzian begiratürrik zen Erreligioniazen ützeko eta arnegat eli baten ideia berrien besarkatzerko.

«Etzeion behatü Roussel, popülüa elizarat deithü züan eta igain zen pheredikagiala. Jarraiki zen M. Maitia aizkora bat kapapean hartürrik; manhatü züan Roussel eraits ledin eta kanpoa har; eta ezpeitzeion behatü nahi, hüillantü zen pheredikagia ondoala; hartü züan aizkora, jo eta urtiki pheredikagia lürri-alat pheredikazaleareki. Eraiki zien bere ondokoek Roussel erdi hilik, lotsak minak beno borthizkiago jorik eta eraman züen Oloruerat (Hori khontatia da librü horietan, Gallia Christiana, Anales Ecclesiastici eta Histoire de l'Eglise gallicane)» (op.cit 1866, 70-71.or.).

«Gero Erregina Joana hil zenean eta Henri IV konbertitürrik Frantziako erregetü M.Maitia haren seme bat izan zen Oloruko apezküpü handienetarik» (op.cit. 1866 72.or.).

Protestante masakratzen ibili gizonen semeak apezküpü egin ziren Bai-gorrikoa eta Maulekoak: Etxauz, Maitia, Ezponda. Argi da nuntik joan den borroka hortan garhaitea, ezen 1895.an eta beharbada Intxausperen lümaz *Ziberoko armanak* edo *Egünarian* Ezponda apezküpiaren goraipamena egiten beitü protestantegoa utzirik katolikotarzüneala igaran beitzen. Hona testü hau:

Jaun Ezponda aphezkiipü eta katoliko (1568)

«Uskal Herriko gizon aiphatüenatarik izan da Henrik Ezponda Ziberoko hiri gehianean, Maulen 1568.an sorthü zena eta erregina Joana higanaut sobe-
ra famatüaren bereter. Bere haurrak batheiarazi zütian Donaphaleün eta eraiki
erazi bera bezala higanaut sinheste izünian. Henrik hunen ügazaita izan zen
Henrik erregina Joanaren semea, geroan Henrik izeneko laurgerren Frantzia-
ko errege handia izan behar zena (...). Henrik jakite handieneko gizonen arte-
an gora etsirik eta aiphatürenik zen eta higanauten loria bat. Konbertitü ziren
bezain sarri (bi anaiak) higanautek eginahalak egin zütien, haien gütietsera-
teko eta laidostatzeke, gorago heltü nahiz konbertitü zirela otsez. Johanek ihar-
detsi zereien protestanten erakaspenen aitzia eta egiazko errelijionearen althe
izkiribatü züan libürü sabantaz.

Henrik Errumarat joan zen; han bost urthe eroan zütian estüdiatzen eta
libürü ezkiribatzen. Baronius deitzen den izkiribazale aiphatü batek Eliza San-
tiaren edo Khiristigoaren istoria argitara eman beitzüan haren segida egin dü,
1640 gerren urthealano eta ordüan Erroman berean apheztiü zen.

«Haren lan sabantek eta kalitate handiek ekharri zien Luis XIII. Fran-
tziako errege zena haren, Pamiers den hirialat igortera, apezkiipü. Lüzaz
etzüan onhetsi nahi ükhen aphezkiipügoako karga ohoragarria berheziki
bere etsaiek eta protestante elezen ükhen estakürüa erraiteko goranahiak ze-
bilala». (Ziberoko Egunaria, Armanak Uskara, Tardy Pigelet, Bourges, 1895,
65-69.orr.).

Ordüan erran ginero egiaren izenean ezin adiskidetüz beren egiaren inpo-
satzeke, nahiz protestantek nahiz katolikoek zoinek gogorkiango gerla baizik ez
züela gogozkatü, bena Intxauspe metodoen esplikatzen ez da lüzatzen.

Ez dü Intxauspek gezürrik erraiten egiaren erdia baizik, ezpeita jakitate
libürü bat *Uskaldunaren güthüna* egin düana, bena bai jente xeheentako, po-
pülüarentako eginik, xehetarzün sobera ematez jenteek estakürü horien arte-
an deus ezpeileroie entelega eta apezek beren perediküetan erabilteko gisan
emanik.

Elizaren altheko lehen arrazunatze hortan ageri da, beharbada eliza kato-
likoak Frantzian züan potere handiegiz, harroki eta gogorki mintzo dela In-
txauspe, gero Errepublikarekin egiazko arrenkürak izanen badütü ere. Elizak
XIX. mentean opinionearen kontrol handiegia bazüan eta besteak ez errespe-
tatzen, egia da Frantses Iraültzak eta errepublikak ez düela Eliza sobera erres-
petatüko Erromako Elizari gerla eginen baizik.

Mahometanoak edo türkak

Orai musulmanak arabe deitzen dütügarik, haboroenak ez dira arabe, errelijione hortan nausi dira beltzak, pakistaniarrak, iraniarrak, indonesiarrak, hala hala lehen türk hitza mahotemanoen beste izen bezala erabilten zen eta omen Eliza katolikoaren etsaiak ziren:

«Mahomet izan da ifernüak egiazko errelijionearen kontre igorri düan gaistoenetarik».

Ondotik llaburtüren dügü zonbat estakürü badüen mahometanoek:

1. Eskolarik gabeko kamelüzain bat zela Mahomet (bena zer eskola zü-en Kristoren arrantzaleek?).
2. Mahometanoek ez züen dretik katolikoek bezala mündü güziala hedatzeko.
3. Alhargüntsa jüdiosak bere fortuna ützerik aberastü zelarik nahi izan zela bere herriko gehien izan. Kontatzen deikü nola Mekatik kanpoan eman zioen eta nola Medinan lagünak bildü eta gerlaz bere fedea hedatü.
4. Hona Koran liburüaz zer dioen:
5. «Bena errelijionea ezkibarazi züan Korana deitzen den librü batekin, büririk ez büztanik eztüan librü bat da: kristian eta paganoen errelijioneaz eginik den nahaspuila itsusi bat».

Azken arrazu huni oraiko ikherzaleek liokie errelijioneak oro nahaspuilak direla, batetik besteala ezpeita eta ez lüke izan behar etenik. Bibliako lehen kapitülüak mündiaren sortzeaz, dilubioaz, paradüsiaz Mesopotamiako eta Sumereko pagano errelejionetarik hartü zütüen judioek, gero eztira ez aingürüak, ez eta ifernüa kiristiek asmatürük. Aingürüak aspaldi zaharragotik Indiako sinestean *apsara* delakoak beitira. Beste Mündüan arimen jüjatzea, Egiptotik hartü zen. Kiristiek, Elizako Aitek geroago Platon, Aristoteles eta Demokrita paganoen filosofiak onhartü zütien. Ez dio Eki-aldeko herrietan eta orozgain musulman errelijionean besteen profetak ohoratzen direla, Zonbat musulmanek ez düe Jesus izena ekarten Aiza forman, Musa Moises, Brahim (Abrahan) eta beste. Ezpeita nahasi gabeko errelijionerik.

Leheneko apezzen litanía izan zen beste errelijionetakoak bizioz beteak zirela eta kiristiak garbi garbiak hola zion Intxauspek:

«Hartakoz ere mündü hontan lohikeriari ützen dü libertate oso bat. Gizoner haizü ützez nahi düen bezainbat emazteen hartzea eta kontent ez tirenean haien igortea».

Bai, agian legezko poligamiarik ezta Kiristien artean bena erregeek ez züen lotsa mistress, andre baten edo bigen hartzera. Bestalte jakin behar da Mahometek ez züala poligamia asmatü, bera beno lehen.

Asian lekü hanitxetan beitzen, bena bera hainbeste gizonekin gerla egitera joanik, arraza gal ez zedin ez zen ausartu monogamia galtatzea.

Intxauspek ez dü erraiten nola Islamak, mahometanoek, ogen egin zien kiristitarzünari: lekü hanitxetan galarazi bena: ez osorik Sirian, Egiptan, Ipar Afrikan eta San Agostiren herria musulman izateak, agian, min egiten zeion Intxausperi, bena hori eztü aipatzen.

Framazonak edo Hargin Beltzak

Artikülü hau azken bi edizionetan baizik ezta agertzen erran dügün beza-la hirurgerren Errepublikaren sortzearekin Elizak Frantzian züan potere eta itzalaren galarazteko laikotarzünaren lehen ürratsak eman ziren.

Ez da düdarik hortan Hargin Beltzek beren lana egin züela, bena Uskal Herrian ere beste exkerreko indarrek ere bai. Zerk ekarri züan Intxausperen kolera berria? Jules Ferry ren politika laikoak.

Denbora hartara artino elizak konkordato bat bazüan sinatürrik, gobernüak apezak phakatzen zütian, gobernüaren lizeak motikoentako balin baziren nesken eskolatzea osoki seroren esküetan zen. Falloux legearekin kontrolatürrik, kongregazioneek bestalde eskola hanitxen jabe ziren eta hortarako baime-nak bazütien, Jesuitak legez kanpo ari ziren. Jules Ferry antiklerikala zen, eta jesuitekin hasi zen 1880eko martxoaren 29-30.an bi dekretoz Jesuitak debetatü ziren eta hiru hilabete ützi baimenik ez zirener kanpoa har zezen eta beren kolejoak ützi hona zer zion Jules. Ferry famatuak:

«Baimenik gabe autorisazione gabe irakasten düen kongregazioneak hunki nahi dütügü eta berheziki gure historiatik baztertürrik Jesusen Konpania. Bai he-er nahi dieigü frantses gazteen arimak idoki» (Jules Ferryren dekretoa).

Lehen heineko eta bigerren heineko eskoletan Errepublikak jakobinismoa azkartzen dü. Frantses handientako zibilizatu behar beitera «les races inférieures», «les langues inférieures» hots Jules Ferryren hitzez, bai Frantziako peko arrazak, bai Afrikakoak. Ferry arrazista hori kolonialista errabiatüa izan zen bena gure exkerreko demokrata handiek gora aipatzen düe; hala hala Paul Bert, eskoletara; igorten züanak eskola libürüa motikoen arma erabilten ikas zezen.

Onésime Reclus ezkertiarak 1855.an peko jente aphas horietan sartzen zütian Bretoak, Uskaldunak, Altsasiarrak.

Eskola dohainik izatea aitzinapen handia izan zen nahiz. egia da Uskal Herrian jenteak ez zirela hastean baliatü Ez da harritzekoa Errepublika berri-arekin Intxauspe kexü izatea.

«Errelijionearen oraiko etsaietan gaitzena da Framazonak edo Hargin beltzak deitzen den khidegoa. Satanen konfraria da eta eztü jagoiti Satanek holako harmadarik lürrean bildü Jinkoari eta haren Elizari gerla egiteko» (op. cit. 1893.).

Hargin beltzak, xede beltzekin, ülünpeko eta sekretüzko jenteak dirade.

Lehen xedea Intxauspen arabera: «Errelijione katolikoari gerla egitea».

Bigerren xedea «Erregen eta berheziki errege khiristien kentzea, haien galeraztea», Errepublikak bazter orotan sarthüz.

Intxauspek sinestarazi nahi dü errepublikano eta hargin beltz izatea ber gaüza dela eta nor diren khideak erraiten:

«Lagünak edo khideak dira aberats ahal bada eta errege khiristi gaistoak eta jüdioak».

Ezta argi nola erregeak hain ütsüki hargin beltzetan sartzen ziren, Framazon delakoak erregetzaren kuntre baldin baziren. Jente xeheentako argiako izan dadin Intxauspek errelijione bat dela erraiten deikü:

«Hargin Beltz sinestea errelijione bakotzak oro besarkatzen düttiana eta khanbiatüko eztena da».

Norbaitek pentsa liro errelijione güziak biltzen badütü ez dela hain gaisoto, bena kasü:

«ükatzen düe Eliza eta haren zeremoniak, bizitza eternala; arimarik ez teta, ez eta Jinkorik».

Eztü ezkribatzen Intxauspek Hargin Beltz ez diren jente frankok bardin pentsatzen düela, bena Jinkoa ükatzen düela ez da egia zeren *L' Etre Suprême* izena emaiten baitioie ere, Jinkoa ez düela haboroenek baztertzen.

Nola funtzionatzen düan Framazoneriak xeheki erraiten deikü, badirela nibelak, heinak hein apalean apendizak, artean lankhideak, gorenik nausiak eta goihenena Nausi Handia. Nausiek thegiez kanpo badütüela beren arteko sekretüak Gibel Thegietan eta barneko zaldün gradoak, bena nekez sinets giniro ondotik irakurten dügüna:

«Hiltzeko phenarenpean begiratüko dütiela khidegoako segretiak eta ütsütüki obedütüko khidegoako erreglamentüer eta gehienen manhüer. Khidelagünak eraikiren eta ürgaitziren dütiela eta jagoiti eztüala bere izena emamen Framazoneriaren etsai datekean sozietate bati» (aip.lib. 412-413.orr.).

(Azken phüntü horietan Intxauspe okher dago, lehenik bizia penareki ez teta sekretürik salatü behar eta bestalthe badakigü Hargin Beltzak jarraitzen ahal züala Eliza katolikoan «etsaiaren sozietatean» ibiltzen).

Elizaren etsai direlakoan bere gisako zerbaiten berri emaiten deikü allegia Zaldün Kadoschen bandera zer den argitzez: «Hirur bürütako süge bat beitoa, batean errege khoroa, bestean aita saintuarenaz eta hirurgerrenean ezpata, erran nahi beita Erregeren Aita Santiaren eta Errelijionearen ehaitea».

Judioak

«Jüdioek indar badüe Framazonerian: haboroenak konfrarian beitira, aberats, abill, atzipetsü eta aihher khiristier, berak eztira hanbat agertzen bena besteak erazten düite» (aip. Lib. 414.o.).

Pentsatü behar da ber arrazuekin XIX. menteko ezker antikapalistek judioer ber ezinikusia ber aiherra zeuela.

Hargin beltzen gaizkiak historian

Lehen Erreboluzioea edo Iraültzak zeuela Luis XVII, Marie Antoinette bier bürüa moztü, 1830 iraültza eta halaber 1848.ko iraultza egin.

Azken kapitülüa etzen lehen edizionetan agertzen; gerokoetan bai, berak oritarazten deikünez 1871.an Komunako iraultzaleek Pariseko artxebiskoa füsilatü beitzüen Garzia Moreno Ekuadorreko presidenta 1875.an. Pio IX aita santiaren ministroa 1879.an, nabela khaldüz akabi Leon XIII Franchi kardinala pozoatü gero Errusiako enperadoreen ehaitea hanitx aldiz bomba edo dinamitaz. Heben Anarkistak ere holakoak Hargin Beltzetan sartzen dütü. Azken edizionetan eztü Intxauspe laikotarzüna irensten eta Jinko gabeko eskolaz hola mintzo zaikü:

«Uste beitä arrazoeekin errelijioniaren galarazteko biderik hoberena dela lehenik hauren eskolatzea errelijionerik erakatsi gabe, bigerrenekorik aphezen gü-titzia eta galeraztea bi xede hoier bürüz azkarki ari dira».

Jules Ferryren 1880.eko legeak eta erreformak gure kalonjeak kexarazten düe:

«eskola komünalak oro gobernamentüak phakatzen dütianak khentüren direla seroren eta fraideen esküetarik eta laikoer emanen».

Intxausperen beste khexüak:

Gobernüak ezdütiala apezak haboro phakatü nahi, apezgeiak soldado joaitera obligatü. Ehortzetak apezik gabe egiten (agian gogoan zuen Agosti Xahorena). Elizak ilherrien monopoloia galtzea, dio:

«Legea ekharri düe sineste gabeak eta errelijione orotakoak nahas ber lürrean ehortziko direla».

Dibortzioa Hargin Beltzen ogenez agertü omen zen: «Jesü Kristek erakatsi dü ezkontzea eztitakiela barreia, erran dü Jinkoak jüntatü dütianak gizonak ezttzala solta eta haiek aldiz ekharri düe ezkontzen barreiatzeko legea».

Eliza arrazu düala erakusteko lüzaz kontatzen deikü nola kolonel Hargin Beltz bat katolikotarzünera eta fedeala ützüli zen. Itze hori ezpaliz aski barna sartü kiristiak kexarazteko zerak aipatzen düti, frantsesez idatzi propaganda paper batetik hartürrik.

«Harritzeko dira Framazonek beren gibelthegietan egiten dütien itsuskeriak. Batheiarri ükho egiten, khürützia ostikatzen, Jesü Krist bürhaustatzen. Ostia Sain-tiak elizetarik ebatsirik edo sakrilejoki errezebitürrik eta harat ekharririk profana-tzen dütie, thüstatzen eta ganibet khaldüz zilatzen».

Azken deskripzioeña sorgin eta belagileen akelarretan egiten zen üdüri da eta Lapurdin edo Espainian XVII. mentean alegia kiristitü judioek ber gaüza egiten züela aküsatzen ziren eta ehaiten.

Intxauspe bere denborako gizona izan da, eta libürü hortako kapitülüak frantsesez erregetiarrek egiten zütien gisakoak dira. Anai Elizanburu fraideak holakoak kontatzen düti *Hirur errepubliken historian*.

Bestalte Elizak ordüan hartzen zütien ostikatekin apezak bühürtzea ezta es-tonagari., bai azkenean frantses Erreboluzioeña Handia Elizari jokatzez jente es-kolatü franko *Argien menteko* agerpenetik, *Ülünpe mente* batetara igaranarazi zü-tian eta apezak nola ez? Hain xüxen denbora buxi bat baratzen baitzait Intxauspe aitzineko menteko ziberotar zen Jüsef Egiategireki konparatü nahi nüke.

Egiategi argien menteko erreljioenen alkar errespetü eta egarpenaren alte.

Jüsef Egiategik filosofia libürü bat ezkribatü zian bere gisako eüskaiaian *Filosofu hüskaldünaren ekheia*, Lehen parteña Euskaltzaindiak agerrarazi zei-tan. Egiategi soldado izan ondoan errejent izan ondoan Mauleko lehen koleji-oan «Humanités» erakasle izanik Erromako eta Greziako historia zaharrak on-tsa ezagützen zütian eta etsenplü bezala pagano hanitx emaiten.

Paganoak

Intxausperen kinbereala Egiategik paganoak miresten düti eta *haurren eginbideaz aitamena eretzian* kapitülüan idazten deikü.

«Tertulianek dio Lazedemonak deusere etziela erresolbitzen aiten thonbetan jarririk baizik heen obrak jakile izan zaitian deusere gaitzik etziela egin nahi».

(*Filosofu hüskaldünaren Ekheia*, lehen libürüa, 127.or.):

Beste güne batetan etzekoen errespetüa eta etsenplüa paganoen artean zoin zen azkar erakusten deikü:

«Damaskenek ere derekü erraiten bizidünak apairirik etziela hartzen non ezien bizitziairen premisa, bizia eman zereien ereskentü» (aip. lib. 183.or.).

Sinestean ere paganoak arrimü hartzen dütü, «Hilen bitzairaz» kapitülän.

«Dügün Paganoak ikhus Anaximandra khorpitzten pitzairaz gaiüza ützezgariak bezala da mintzo. Demokritak ere gomendatzen dü hilen ehorztea direlakoz haren arauiala arrabiziren» (...).

«paganoetan zen jende süerte bat beren legetzaz (...) zioelarik ahalke handia zela bizitziairi haiñbeste amorio erakustea kristianetan aldiz lauetan hogeietan ber kasüan hamabi dotor deith lirokienik dira mündia., Estekamentü holakoa ez dea harrigarri» (agertü gabeko libürüan 183.or.).

Mahometanoak edo türkak

Egiategi egarpenaren althe da:

«Türkak kiristiaik ez tirade, alabada ere badüe besta egün bat behiram deitzen düena hartan düe Jinkoari hitzemaiten barkhatzen dütiela etsaier egin dereien ogen güzia» (Behiram Ramadanaren azken eguna da).

«gü girade kiristi barkhamen hau da gure lehen legean. Zer girade? Türkak beno sordeitz giradenean. Gure aitamen manhier bihurtzeko» (aip.lib 136.or.).

Türkez Egiategik beste mirespena erakusten deikü:

«Nori dolü elizateke Türkiak bere akadoia (justizia), gure herrian ezten jarrri. Han abogatürrik ez eta proküradorerik ezta batere. Nork bere züzena Bizir Handiaren aitzinean dü pleteiatzen. Harek galdü düanari, düan ogenaren arauiala, behariko jarrerazirik 40 edo 50 makhila khaldü, hoin zoletan dereitzo emaneraziten eta audientziatik kanpo düe urthikiten honat berriz eztadin khi jitera».

Hala Akhadoikeriak (jüstizakeriak) eztü laborari gaixoa hezurretaradran jaten ta hoinen minez ibil ezpadaite ere, jarririk dü etxen ogi jaten eta gogo honez dü mina berakatzen (lib. aip. 225.or.).

Higanautak edo protestantak

Egiategiren bigarren libürüa ezta sekülan agertü Euskaltzaindiko sistema digitalcan omen da, bena agertü behar züan libürüa bekanikaz jo beinian kopia orano badüt. Gauza ezinago jakingarriak kontatzen deizkü, ezen protestanten althe mintzo beitzaikü. *Errelijionea* izeneko kapitülän irakurten dügü:

«Eztait arrazoan daudenez hotzki bizi behar giradeala gure errelijionean etzi reneki ezi güzia girade Adanen seme ta aurhide. Errelijioneen diferentziak (banaitiak) askazigoa hori desegin ez tiro; uste badüt nere errelijionea anglesarena beno hobe dela, haren gogoan khinperra dago. Enian ezta legerik harena dezadan

güda, berean da hain gizon pherestü nola ni enian, ni enian beno anglesa berean leialago».

Protestantez mintzo dio, Luis XIV gerrenak, ogen handiz higanautak zütiala kanpoan ezarri:

«Lois XIV.ak zütialakoz errelijionean bere populüak eskerniatü, gerla tristetan zen sarthü, milion bat gizon Frantziatik desterratü ta deuse honik obratü, lana etzelakoz Jinkoari agrada» (lib. agertu gabea 238.or.).

Errepikatzen du franses errgeak *Edit de Nantes* hautsez horrekin higanautak Frantzian debetatü zütianekoa:

«Lois XIV bere konfessoreaz enganatürrik Nanteseke Edita errebokatzerata trebitü zen ta Jesuiten amorioaren gatik bere photerean galtzera herena; zilegi etzaikü Jinkoaren justizietan so egitea bena zirelakoz Jesuitak lür güziaz hügütürrik dirade orai judioak bezala lür guzian herratürrik» (agertu gabea (250.or.).

Angleterrako protestantak aipatü ondoan, Alemaniakoez konplimentü egiten deikü bera Belako zaldünareki Prüsian gainti Polonian gerla egiten ibil beitzen:

«Prüsiako erresuman bada errelijione güzietarik ta heen artian ez aharra bakhaitzik (..) ezi arrotz heetan kalbinista frantsesek saldoa dienak handi. Nork ezti ezagütüren alabadere Alemanak eta Prusianoak bezain mantso daudeala bakean Hirur Johane Lili bethi bihotzean dütükiela hilartio dioelarik».

Errelijionen egarpena eta errespetüa

Errelijione gerlak eta bortxak Intxauspek aipatzen ez zütianak Egiategik emaiten deizkü, eta etzaikü batere misionen alte agertzen.

«Gauza zaharretan dügü fedia hain tinko non sinhets ezpeikinero gure aita-soak ibili direla bide okherrean hartakoz indianoak zioan: nahiago zela aitekilan ifernian eziez khiristien lagün pharadüsiaeren esperantzian» (agertu gabea, 239.or.).

Jenteen kumbertitzeko ezti armadetan sinesten eta lüzaz goretsi ondoan Frantzia katolikoa Aleman printze protestanteen althe agertü delako idazten dü:

«kanon khaldüz pharadüsüko borthak ez tirade phorrokatzen ezetare heetan jendia bortxaz sareraziten» (ag. gabea 242.or.).

Beste güne batean irakurten dügü:

«errelijioniaren astakürrian zonbat gerla hari arrotz ziradianak ta kapa haren pian zonbat latzeria ta herio mündian» (ag. gabea 240.or.).

Bai azkenean erran niro Kristok kiristier alkar maita zazüe erranik, alkar maitatzen züela protestanteek eta katolikoek, alkar eho ondoan.

Zertan diren errelijioneak

«Auherki geroztik Jinkoak bere semea lürrilat igorri zelüko segretüetan jendearen argitzeko. Zer da handik helthü? Jüdioak diradeala bere lege zaharretan egon ta J. Kristena ükhatü, mahometanak sorthü eta teologiaren aharrek Europaren bi herenak Luther, Calvinen eta zombait beste heresiaz bethe» (ag. gab. 196.or.).

Zentako hainbeste errelijione

Lehen arrazua:

«errelijione egiazkoak bester ezttü mespretxürük ekharten bena bai heer errespetü eskentzen» (239.or.).

Bigerren arrazua:

«Dezagün arren Jüdioa, Calvinista Lutheran ützen beren sinhestetan, khatolikak bezain khiristiak dirade, bi azkenak: halako Jinkoak nahi ezpalütü, hitz bakhot nahi bezala lütüke. Jüdioak ta türkak beren errelijionen gozomen osoan dütti ütze» (a.g. 242.or.).

Hirurgarren arrazua:

«Dezan nor berak jarraik zelüak eman dereion bürtübidia, hau delako gizonaren arau xuxenena» (a.g. 242.or.).

Laurgerren arrazua:

«Nor berian dagoeno berziak beza ützen bizitzera heen iritziak faltsü izanik ere» (a.g. 242.or.).

Bosgerren arrazua

«jenderik ezta aiten errelijionia etzereienik hoberena, hartakoz berri baten aipamenak ohiltzen eztiana» (a.g. 239.or.)

Intxausperen libürüan errelijionearen etsaiak aipatü ondoan *Egiatzko errelijionea* aipatzen deikü eta zer den erakusteko miraküüliez bermatzen, Egiategi aldiz filosofoa dügü, berak dion bezala. Monoteista sinesteek Jinko bakhotxean sinesteek uste düe bakotxak egiaren jabe direla eta besteek ez, Egiategik aldiz dio:

«Egia bezain gorderik ta ez ezagütürük mündian ezta gauzarik? Demokritak egia baizik bere bizian erran nahi etzianak zion: haren altharea lanhoz eta odeiez estalirik zagoa hartakotz hartan ihur hel ez laiteala».

Ber mintzajea entzün günian behin Birmaniako Bonza jakintsüenari erran beitzeikün Budaren libürü guziak bazakitzala, Biblia beno hamar aldiz handiago izanik ere, bena hil artio egiaren ondotik ibiliko zela ezpeita gizonen helmenean.

Eztaikit Egiategi etzenez Intxauspe bezala mintzatüko Hargin Beltzez, Frantses Iraültzaren ondoan eta Elizak ezagütü itzaltze haren ondotik, ezkiri-batü balü. Adios egarpena? Adios errespetüa? Nork daki? Haleikere nahiz bi ziberotarrak bakoitza bere menteko gizon izan, Intxauspek etzüan Egiategiren ber xedea.

Errelijioneak, legeak eta zibilizazioneak gizonen obrak direnez beren nokü, hütsak, okherrak emaiten dütie, bena bakhotxak, poterea izanik ere, bestearen errespetatzen eta egarten ikasi behar lüke. Halabiz.